

1 Ponavljanje linearne algebre

1.1 Vektorski prostori

Zadatak 1. U \mathbb{R}^5 su dani vektori: $a_1 = (1, 2, 3, 4, 5)$, $a_2 = (1, -1, 1, -1, 1)$, $a_3 = (2, -1, 3, 1, -1)$, $b_1 = (1, 0, 0, -6, 24)$, $b_2 = (0, 1, 0, -1, 10)$, $b_3 = (0, 0, 1, 4, -13)$. Dokažite da vrijedi $[\{a_1, a_2, a_3\}] = [\{b_1, b_2, b_3\}]$.

Zadatak 2. Neka je V konačno-dimenzionalan vektorski prostor, $L \leq V$, $L \neq V$. Dokažite da postoji baza od V čiji niti jedan element ne leži u L .

Zadatak 3. Neka je V konačno-dimenzionalan vektorski prostor i neka su $L, M \leq V$. Dokažite: Postoji zajednički direktni komplement od L i M ako i samo ako vrijedi $\dim L = \dim M$.

Definicija. Neka je V vektorski prostor nad poljem \mathbb{K} , $L \leq V$. Na V zadajemo relaciju ekvivalencije \sim : za $x, y \in V$, $x \sim y \stackrel{\text{def}}{\Leftrightarrow} x - y \in L$. Klasa ekvivalencije koja sadrži x je $\bar{x} = \{x + z : z \in L\}$. Skup svih klasa ekvivalencije (kvocijentni skup) označavamo V/L . Za $x, y \in V$, $\alpha \in \mathbb{K}$ definiramo: $(x + L) + (y + L) := (x + y) + L$ i $\alpha(x + L) := \alpha x + L$. Uz gornje operacije V/L je vektorski prostor nad poljem \mathbb{K} kojeg nazivamo *kvocijentni prostor* prostora V po potprostoru L .

Napomena. Ako je $\{e_1, \dots, e_m\}$ baza nekog direktnog komplementa potprostora L u V , onda je $\{e_1 + L, \dots, e_m + L\}$ baza za V/L . Specijalno, ako je V konačno-dimenzionalan, onda vrijedi $\dim V/L = \dim V - \dim L$.

Zadatak 4. Neka je $V = \mathbb{R}^4$ (nad \mathbb{R}) i neka je potprostor $L \leq V$ razapet vektorima: $a_1 = (1, -1, 0, 0)$, $a_2 = (0, 1, -1, 0)$, $a_3 = (0, 0, 1, -1)$, $a_4 = (1, 0, 0, -1)$. Odredite $\dim V/L$ i nađite neku bazu od V/L .

RJEŠENJE: $\dim L = 3$, baza $\{(1, 0, 0, 0) + L\}$.

Zadatak 5. l^∞ = skup svih ograničenih nizova u \mathbb{R} , c = skup svih konvergentnih nizova u \mathbb{R} , c_0 = skup svih konvergentnih nizova u \mathbb{R} s limesom 0. Dokažite:

- l^∞ je potprostor realnog vektorskog prostora $\mathbb{R}^{\mathbb{N}}$ svih nizova realnih brojeva.
- Skup $\{x_\lambda = (1, \lambda, \lambda^2, \dots, \lambda^n, \dots) ; \lambda \in \mathbb{R}\}$ je linearno nezavisan u $\mathbb{R}^{\mathbb{N}}$.
- c je potprostor od l^∞ (pa onda i od $\mathbb{R}^{\mathbb{N}}$).
- c_0 je potprostor od c (pa onda i od l^∞ i od $\mathbb{R}^{\mathbb{N}}$).
- $\dim c/c_0 = 1$ (Kažemo da c_0 ima kodimeziju 1 u c .)
- Skup A svih aritmetičkih nizova realnih brojeva je potprostor od $\mathbb{R}^{\mathbb{N}}$. Nađite mu bazu i dimenziju.

1.2 Dualni prostor

Neka je V vektorski prostor nad poljem \mathbb{K} . Koristimo oznaku $V^* := L(V, \mathbb{K}) =$ vektorski prostor (nad \mathbb{K}) svih linearnih operatora sa V u \mathbb{K} (tzv. linearnih funkcionala na V).

Neka je $\{e_1, \dots, e_n\}$ baza vektorskog prostora V . Baza $\{e_1^*, \dots, e_n^*\}$ od V^* definirana sa

$$e_i^*(e_j) = \delta_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{za } j = i \\ 0, & \text{za } j \neq i \end{cases} \quad i, j \in \{1, 2, \dots, n\}$$

zove se *dualna baza* prostora V^* za bazu $\{e_1, \dots, e_n\}$ prostora V . Evidentno je $\dim V^* = \dim V$.

Ako je $\{e_1, \dots, e_n\}$ baza vektorskog prostora V , a $g \in V^*$ neki funkcional, onda vrijednosti $g(e_1), \dots, g(e_n)$ u potpunosti određuju funkcional g . Tada matricni prikaz operatora g u bazi $\{e_1, \dots, e_n\}$ izgleda ovako: $(g(e_1), \dots, g(e_n))$ i to je element od \mathbb{K}^n .

Zadatak 1.

- (a) Pokažite da su stupci matrice $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 1 \\ 1 & 1 & 2 \\ 3 & 1 & 1 \end{pmatrix} = (e'_1, e'_2, e'_3) = E'$ baza u \mathbb{R}^3 .
- (b) Funkcional $g \in (\mathbb{R}^3)^*$ je u bazi E' zadan matricom $(2, 1, 1)$. Nađite matricu od g u kanonskoj bazi.
- (c) Nađite dualnu bazu baze $\{e'_1, e'_2, e'_3\}$.
- (d) Nađite koordinate vektora $x = \begin{pmatrix} 2 \\ 1 \\ 2 \end{pmatrix}$ u bazi E' .

RJEŠENJA: (b) $(\frac{1}{7}, \frac{1}{7}, \frac{4}{7})$, (c) $e_1'^*(x_1, x_2, x_3) = -\frac{1}{7}x_1 - \frac{1}{7}x_2 + \frac{3}{7}x_3$, $e_2'^*(x_1, x_2, x_3) = \frac{5}{7}x_1 - \frac{2}{7}x_2 - \frac{1}{7}x_3$,
 $e_3'^*(x_1, x_2, x_3) = -\frac{2}{7}x_1 + \frac{5}{7}x_2 - \frac{1}{7}x_3$, (d) $(\frac{3}{7}, \frac{6}{7}, -\frac{1}{7})$.

Svaki vektorski prostor $W \leq V$ se može zadati kao linearna ljuska nekih vektora iz V , no može se zadati i kao skup rješenja homogenog sustava jednažbi. Naime, ako je $\{v_1, \dots, v_p\}$ baza vektorskog prostora $W \leq V$, možemo je nadopuniti do baze $\{v_1, \dots, v_p, v_{p+1}, \dots, v_n\}$ vektorskog prostora V . Toj bazi pridružimo dualnu bazu $\{v_1^*, \dots, v_p^*, v_{p+1}^*, \dots, v_n^*\}$, $v_i^*(v_j) = \delta_{ij}$.

$$W = \{\alpha_1 v_1 + \dots + \alpha_p v_p \mid \alpha_1, \dots, \alpha_p \in \mathbb{K}\} = \{x \in V \mid v_{p+1}^*(x) = \dots = v_n^*(x) = 0\}$$

Zadatak 2. Napišite $W = [\{a_1, a_2\}]$, gdje je $a_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$, $a_2 = \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \end{pmatrix}$, kao skup rješenja $W = \{x \in \mathbb{R}^3 \mid f(x) = 0\}$.

RJEŠENJE: $W = \{x \in \mathbb{R}^3 \mid x_1 - x_2 + x_3 = 0\}$.

Zadatak 3. Neka je $W = [\{a_1, a_2, a_3\}] \subseteq \mathbb{R}^3$, gdje je $a_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix}$, $a_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 2 \end{pmatrix}$, $a_3 = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 2 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 2 \end{pmatrix}$. Napišite W kao skup rješenja homogenog sustava jednažbi.

RJEŠENJE: $W = \{x \in \mathbb{R}^4 \mid x_1 + x_2 = 0, -\frac{3}{2}x_2 - \frac{1}{2}x_3 + x_4 = 0\}$.

Zadatak 4. Neka je $\dim V = n \geq 3$ i neka su $f_1, f_2, f_3 \in V^*$ linearno nezavisni. Kolika je dimenzija vektorskog prostora $W = \{x \in V \mid f_1(x) = f_2(x) = f_3(x) = 0\}$?

RJEŠENJE: $\dim W = n - 3$.

Definicija. Neka je V n -dimenzionalni vektorski prostor, $W \leq V$. Tada skup

$$W^\perp = \{f \in V^* \mid f(x) = 0, \forall x \in W\}$$

zovemo *anihilator potprostora* W .

Anihilator je vektorski prostor i vrijedi $\dim W + \dim W^\perp = n$.

Zadatak 5. Dokažite $(W^\perp)^\perp \cong W$.

Napomena. Ako je V vektorski prostor, $S \subseteq V^*$, tada sa S^0 ili S^\perp označavamo skup

$$S^\perp := \{v \in V \mid (\forall f \in S) (f(v) = 0)\} \subseteq V$$

i zovemo ga *anihilator skupa* S .

Uočite da uz takvu definiciju u prethodnom zadatku vrijedi baš jednakost $(W^\perp)^\perp = W$. Zapravo je svejedno definiramo li S^\perp na gornji način ili kao

$$S^\perp = \{g \in V^{**} \mid (\forall f \in S) (g(f) = 0)\}$$

jer je konačno-dimenzionalan vektorski prostor prirodno izomorfan svom drugom dualu.

Definicija. Neka je $A \in L(V)$. Definiramo preslikavanje $A': W^* \rightarrow V^*$ s $A'(g) = g \circ A$.

Zadatak 6. A' je linearan operator.

Zadatak 7. $(AB)' = B'A'$, za $B: V \rightarrow W$, $A: W \rightarrow U$.

Neka su V, W konačno-dimenzionalni vektorski prostori nad istim poljem \mathbb{K} , $(e) = (e_1, \dots, e_n)$ baza prostora V , $(f) = (f_1, \dots, f_m)$ baza prostora W i $Ae_j = \sum_{i=1}^m \alpha_{ij} f_i$ za $j = 1, \dots, n$. Matricu

$$A(f, e) := \begin{bmatrix} Ae_1, \dots, Ae_n \end{bmatrix} \begin{matrix} f_1 \\ \vdots \\ f_m \end{matrix}$$

zovemo *matrični prikaz operatora* A u paru baza $(e), (f)$.

$$(Ax)(f) = A(f, e) \cdot x(e)$$

Neka je V konačno-dimenzionalan vektorski prostor, $(e) = (e_1, \dots, e_n)$ i $(e') = (e'_1, \dots, e'_n)$ baze prostora V , $e'_j = \sum_{i=1}^n \beta_{ij} e_i$ za $j = 1, \dots, n$. Matricu

$$S = \begin{bmatrix} e'_1, \dots, e'_n \end{bmatrix} \begin{matrix} e_1 \\ \vdots \\ e_n \end{matrix} = \begin{bmatrix} \beta_{11} & \cdots & \beta_{1n} \\ \vdots & & \vdots \\ \beta_{n1} & \cdots & \beta_{nn} \end{bmatrix}$$

zovemo *matrica prijelaza iz baze (e) u bazu (e')* . Zapravo, $S = I_V(e, e')$.

Neka su V, W konačno-dimenzionalni vektorski prostori nad istim poljem \mathbb{K} , $(e), (e')$ baze od V , $(f), (f')$ baze od W , S matrica prijelaza iz (e) u (e') , T matrica prijelaza iz (f) u (f') . Za $A \in L(V, W)$ vrijedi

$$A(f', e') = T^{-1} \cdot A(f, e) \cdot S.$$

Za vektor $x \in V$ vrijedi

$$x(e') = S^{-1} \cdot x(e).$$

Napomena. Neka su V, W konačno-dimenzionalni vektorski prostori nad istim poljem \mathbb{K} , (e) baza za V , (e^*) njoj dualna baza za V^* , (f) baza za W , (f^*) njoj dualna baza za W^* . Za svaki $A \in L(V, W)$ vrijedi $A'(e^*, f^*) = A(f, e)^\tau$. Stoga je $r(A^*) = r(A)$.

Rang linearnog operatora $A \in L(V, W)$ jednak je rangu njegove matrice $A(f, e)$ u bilo kojem paru baza $(e), (f)$ vektorskih prostora V, W .

Zadatak 8. $A \in L(\mathbb{R}^4)$ ima u kanonskoj bazi (e) matricu

$$A(e) = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 0 & 1 \\ 3 & 0 & -1 & 2 \\ 2 & 5 & 3 & 1 \\ 1 & 2 & 1 & 3 \end{bmatrix}.$$

Definirajmo: $e'_1 := e_1, e'_2 := e_1 + e_2, e'_3 := e_1 + e_2 + e_3, e'_4 := e_1 + e_2 + e_3 + e_4,$
 $e''_1 := e_1, e''_2 := e_2, e''_3 := e_4, e''_4 := e_3.$

(a) Pokažite da su $(e') = (e'_1, e'_2, e'_3, e'_4)$ i $(e'') = (e''_1, e''_2, e''_3, e''_4)$ baze od \mathbb{R}^4 .

(b) Za vektor $x = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 2 \\ -1 \end{pmatrix}$ odredite Ax u kanonskoj bazi i u bazama (e') i (e'') .

(c) Nađite $A(e')$ i $A(e'')$.

(d) Ako vektor $y \in \mathbb{R}^4$ u bazi (e') ima matricu $y(e) = \begin{pmatrix} -1 \\ -3 \\ 6 \\ -8 \end{pmatrix}$, nađite Ay u bazama $(e), (e'), (e'')$.

RJEŠENJA: (b) $(Ax)(e) = \begin{bmatrix} -2 \\ -1 \\ 4 \\ -2 \end{bmatrix}, (Ax)(e') = \begin{bmatrix} -1 \\ -3 \\ 4 \\ -2 \end{bmatrix}, (Ax)(e'') = \begin{bmatrix} -2 \\ -1 \\ -2 \\ 2 \end{bmatrix},$ (c) $A(e') = \begin{bmatrix} -2 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & -4 & -8 & -7 \\ 1 & 3 & 4 & 7 \end{bmatrix},$
 $A(e'') = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 1 & 0 \\ 3 & 0 & 2 & -1 \\ 1 & 2 & 3 & 1 \\ 2 & 5 & 1 & 3 \end{bmatrix},$ (d) $(Ay)(e) = \begin{bmatrix} -24 \\ -32 \\ -51 \\ -42 \end{bmatrix}, (Ay)(e') = \begin{bmatrix} 8 \\ 19 \\ -9 \\ -42 \end{bmatrix}, (Ay)(e'') = \begin{bmatrix} -24 \\ -32 \\ -42 \\ -51 \end{bmatrix}.$

1.3 Spektar, svojstveni polinom i minimalni polinom

Neka je V konačno-dimenzionalan vektorski prostor nad poljem \mathbb{K} , $A \in L(V)$.

Svojstvena vrijednost operatora A je svaki $\lambda \in \mathbb{K}$ takav da postoji $v \in V \setminus \{0\}$ za koji vrijedi $Av = \lambda v$. Skup svih svojstvenih vrijednosti operatora A nazivamo *spektar operatora A* i označavamo $\sigma(A)$. Dakle,

$$\sigma(A) := \{\lambda \in \mathbb{K} \mid \text{Ker}(A - \lambda I) \neq \{0\}\} = \{\lambda \in \mathbb{K} \mid A - \lambda I \text{ je singularan}\} = \{\lambda \in \mathbb{K} \mid \det(A - \lambda I) = 0\}.$$

Za $\lambda_0 \in \sigma(A)$ pišemo

$$V_{\lambda_0} := \{v \in V \mid Av = \lambda_0 v\} = \text{Ker}(A - \lambda_0 I) \leq V$$

i zovemo ga *svojstveni potprostor operatora A pridružen svojstvenoj vrijednosti λ_0* . Njegovu dimenziju, tj. $d(A - \lambda_0 I)$ zovemo *geometrijska kratnost svojstvene vrijednosti λ_0* .

Karakteristični polinom operatora A je

$$k_A(\lambda) := \det(A - \lambda I),$$

$$k_A(\lambda) = (-1)^n \lambda^n + (-1)^{n-1} \text{tr}(A) \lambda^{n-1} + \dots + \det A.$$

Evidentno, $\lambda_0 \in \sigma(A) \Leftrightarrow k_A(\lambda_0) = 0$.

Algebarska kratnost svojstvene vrijednosti $\lambda_0 \in \sigma(A)$ operatora A je $k \in \mathbb{N}$ takav da je $k_A(\lambda) = (\lambda - \lambda_0)^k \cdot p(\lambda)$ za neki polinom $p(\lambda) \in \mathbb{K}[\lambda]$, $p(\lambda_0) \neq 0$. Geometrijska kratnost je manja ili jednaka od algebarske kratnosti, $1 \leq g_{\lambda_0} \leq a_{\lambda_0}$.

Zadatak 1. Linearni operator $A \in L(V)$ u nekoj bazi (e) od V zadan je matricom

$$A(e) = \begin{bmatrix} 1 & 1 & -1 \\ -1 & 3 & -1 \\ -1 & 2 & 0 \end{bmatrix}.$$

Nađite svojstvene vrijednosti od A te njihove algebarske i geometrijske kratnosti.

RJEŠENJE: $\sigma(A) = \{1, 2\}$; algebarska kratnost od 1 je 2, od 2 je 1; geometrijska kratnost od 2 je 1, od 1 je 1.

Hamilton-Cayleyev teorem. $k_A(A) = 0$.

Definicija. Minimalni polinom operatora A je normirani polinom $\mu_A \in \mathbb{K}[\lambda]$ najnižeg stupnja za koji vrijedi $\mu_A(A) = 0$.

Napomena. Za polinom $p \in \mathbb{K}[\lambda]$ vrijedi: $p(A) = 0 \Leftrightarrow \mu_A \mid p$.

Teorem. Neka je V konačno-dimenzionalan vektorski prostor nad poljem \mathbb{K} i $A \in L(V)$. Minimalni polinom μ_A i karakteristični polinom k_A imaju iste ireducibilne normirane faktore.

Postupak za pronalaženje minimalnog polinoma. [Kurepa, str. 79.-83.]

Formiramo matrice

$$\begin{array}{cccccc} I & A & A^2 & \dots & A^k & \dots \\ & A_{11} & A_{12} & \dots & A_{1k} & \dots \\ & & A_{22} & \dots & A_{2k} & \dots \\ & & & & \vdots & \\ & & & & A_{kk} & \dots \end{array}$$

na sljedeći način:

$$A_{11} = A - \beta_{11}I, A_{12} = A^2 - \beta_{12}I, \dots, A_{1k} = A^k - \beta_{1k}I, \dots$$

$$A_{k+1,j} = A_{kj} - \beta_{k+1,j}A_{kk}, j = k + 1, \dots$$

β_{1k} biramo tako da matrica A_{1k} ima nulu na mjestu $(1, 1)$.

$\beta_{k+1,j}$ biramo tako da matrica $A_{k+1,j}$ na mjestu (i_k, j_k) ima nulu, pri čemu je (i_k, j_k) neko mjesto na kojem matrica A_{kk} ima element različit od nule (ako takav postoji).

Postupak završavamo kada za neki $m \in \mathbb{N}$ dobijemo $A_{mm} = 0$.

Zadatak 2. Za operator $A \in L(\mathbb{R}^3)$ zadan matricom

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 2 & 3 \\ -2 & 0 & 1 \\ 1 & 2 & -1 \end{bmatrix}$$

nađite minimalni polinom μ_A .

RJEŠENJE: $\mu_A(\lambda) = \lambda^3 - 2\lambda + 16$.

Zadatak 3. Odredite minimalni polinom operatora $A \in L(\mathbb{C}^3)$ zadanog na kanonskoj bazi (e) od \mathbb{C}^3 matricnim prikazom

$$A(e) = \begin{pmatrix} -3 & 1 & 0 \\ -2 & 1 & 1 \\ 4 & -2 & -1 \end{pmatrix}.$$

Je li operator A dijagonalizabilan?

RJEŠENJE: $\mu_A(\lambda) = (\lambda + 1)^3$, operator A nije dijagonalizabilan.

Zadatak 4. Neka je V kompleksan n -dimenzionalan vektorski prostor, $n > 1$ i neka je $A \in L(V)$ takav da vrijedi $r(A) = 1$, $\text{tr}(A) + \det(A) = n$. Nađite k_A i μ_A .

RJEŠENJE: $k_A(\lambda) = (-1)^n \lambda^{n-1}(\lambda - n)$, $\mu_A(\lambda) = \lambda(\lambda - n)$.

Napomena. Element $A \in L(V)$ je regularan ako i samo ako je slobodni član $-\mu_m$ pripadnog minimalnog polinoma

$$\mu(\lambda) = \lambda^m - \mu_1 \lambda^{m-1} - \dots - \mu_{m-1} \lambda - \mu_m$$

različit od nule. U tom slučaju je

$$A^{-1} = \frac{1}{\mu_m} (A^{m-1} - \mu_1 A^{m-2} - \dots - \mu_{m-1} I).$$

Zadatak 5. Operator A je dan matricom

$$A = \begin{pmatrix} 1 & a & 1 & 0 \\ 1 & -1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 1 & b & 0 & 1 \end{pmatrix}.$$

Odredite parametre a i b ako je poznato da je A singularna matrica čije svojstvene vrijednosti imaju algebarsku kratnost 2.

RJEŠENJE: $a = 0$, $b = -1$.

Zadatak 6. Neka je A linearan operator sa spektrom $\{-4, -1, 4, 6\}$. Odredite sve $\lambda \in \mathbb{Z}$ takve da je operator $A^2 - \lambda^2 I$ singularan.

RJEŠENJE: $\lambda \in \{-6, -4, -1, 1, 4, 6\}$

Zadatak 7. Neka je $A \in L(\mathbb{C}^4)$ (nad poljem \mathbb{C}) zadan matricom (u nekoj bazi (f))

$$A(f) = \begin{pmatrix} 3 & -1 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 \\ 3 & 0 & 5 & -3 \\ 4 & -1 & 3 & -1 \end{pmatrix}.$$

Odredite minimalni polinom od A , zatim odredite karakteristični polinom od A i ispitajte je li operator A dijagonalizabilan. Nadalje, izračunajte $A^{2008} - 4A^{2007} + 4A^{2006} + I$.

RJEŠENJE: $\mu_A(\lambda) = (\lambda - 2)^2$, $k_A(\lambda) = (\lambda - 2)^4$, A nije dijagonalizabilan, $A^{2008} - 4A^{2007} + 4A^{2006} + I = I$.